

Κωνσταντίνος
Ε. Οικονόμου

Αρχιτέκτων Καθηγητής Α.Π.Θ.

Αστική και Λαϊκή Κατοικία στην Ελληνική Παράδοση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΗ

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει την υπογραφή του συγγραφέα

ISBN 978-960-456-343-2

© Copyright: Εκδόσεις ΖΗΤΗ, Κ. Ε. Οικονόμου, Θεσσαλονίκη 2013

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Φωτοστοιχειοθεσία
Εκτύπωση
Βιβλιοδεσία

Π. ΖΗΤΗ & Σια ΟΕ

18ο χλμ Θεσ/νίκης-Περαίας
Τ.Θ. 4171 • Περαία Θεσσαλονίκης • Τ.Κ. 570 19
Τηλ.: 2392.072.222 - Fax: 2392.072.229 • e-mail: info@ziti.gr

www.ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ - ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

Αρμενοπούλου 27, 546 35 Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310.203.720, Fax: 2310.211.305 • e-mail: sales@ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΩΛΗΣΗ ΔΙΑΝΙΚΗ-ΧΟΝΔΡΙΚΗ:

Χαριλάου Τρικούπη 22, 106 79 Αθήνα
Τηλ.-Fax: 210.3816.650 • e-mail: athina@ziti.gr

ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ - ΕΝΩΣΗ ΕΚΔΟΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ:

Πεσμαζόγλου 5, 105 64 Αθήνα • Τηλ.-Fax: 210.3211.097

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: www.ziti.gr

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική του τόπου μας ακολούθησε μια πορεία με αφετηρία την κλασική μας παράδοση και με την παρουσία της σφράγισε το τέλος του 19ου αιώνα. Στη μακρά διαδρομή της διαπιστώνεται η συνεχής επιβίωση της αυλής, του χαγιατιού, (ημιυπαίθριου χώρου) και της προεξοχής (σαχνισί) που αποτελούν βασικά στοιχεία της λαϊκής και αστικής αρχιτεκτονικής.

Η παρούσα εργασία εστιάζεται στη διερεύνηση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του ηπειρωτικού μας χώρου, συνεπώς όχι αυτής του αντίστοιχου νησιωτικού.

Αρχικά διερευνά την πρώτη κατοικία του ανθρώπου μετά την εγκατάλειψη των σπηλαίων και ακολουθώντας την εξέλιξη του πρωτογενούς κυττάρου στέγασής του που οδήγησε στο λαϊκό (αγροτικό) και στο αστικό (αρχοντικό) σπίτι. Το αν το πρώτο προϋπήρχε του δεύτερου ή το αντίστροφο, αποτελεί μέρος της

έρευνάς μας. Εξάλλου, τόσο οι αστικές όσο και οι λαϊκές κατοικίες διαφόρων περιοχών υποβλήθηκαν σε χρήσιμες, εκτενείς, συγκριτικές παρατηρήσεις.

Από τα σχέδια των κατοικιών που έχουν ήδη δημοσιοποιηθεί επιλέγονται συνήθως η κάτοψη του τελευταίου ορόφου στα αστικά και στα λαϊκά η κάτοψη του δεύτερου ορόφου, αφού κατά κανόνα δεν έχουν άλλον όροφο. Κατά την άποψή μας στον τελευταίο όροφο των αστικών σπιτιών εντοπίζεται και η πληρότητα οργάνωσης της κατοικίας: πάντως στα τριώροφα αστικά σπίτια παρατηρείται πολλές φορές ότι ταυτίζεται ο δεύτερος όροφος με τον τελευταίο στους εσωτερικούς χώρους στους οποίους βρίσκονται τα χειμωνιάτικα δωμάτια, (οντάδες).

Σε ορισμένες περιπτώσεις παρατίθενται τα πλήρη σχέδια παραδοσιακών κατοικιών που εκπονήθηκαν από τους φοιτητές μας με την επιστημονική μας καθοδήγηση, στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος των αρχιτεκτονικών αποτυπώσεων.

Θεσσαλονίκη, Ιούνιος 2012
Κώστας Ε. Οικονόμου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	13
----------------	----

I. ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Από την κυκλική καλύβα στη λαϊκή (αγροτική) και αστική κατοικία

1. Η πρώτη κατοικία. Η κλαδόπλεχτη κυκλική καλύβα.....	17
2. Ο ορθογώνιος τύπος κατοικίας.....	27
2.1. Η αρχαϊκή και κλασική κατοικία (6 ^{ος} -4 ^{ος} αιώνας π.Χ.).....	31
2.2. Η Ελληνιστική κατοικία (4 ^{ος} -1 ^{ος} αιώνας π.Χ.)	35
2.3. Η κατοικία από την Ρωμαϊκή εποχή έως την Τουρκική κατάκτηση	37
2.4. Η κατοικία από την Τουρκική κατάκτηση έως το τέλος του 19 ^{ου} αιώνα	43

II. ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Αστική παραδοσιακή κατοικία

1. Εισαγωγικά	55
2. Τα αρχοντόσπιτα της Μακεδονίας.....	55
2.1. Σιάτιστα.....	55
2.2. Καστοριά.....	59
2.3. Εράτυρα.....	63
2.4. Κοζάνη.....	69
2.5. Βέροια.....	72
2.6. Άλλες περιοχές της Μακεδονίας.....	77
3. Τα αρχοντόσπιτα της Θράκης	80
4. Τα αρχοντόσπιτα της Ηπείρου.....	86
4.1. Γιάννενα.....	86
4.2. Μέτσοβο	90
4.3. Ζαγόρι.....	97
4.4. Συρράκο, Καλαρρύτες.....	106
4.5. Άρτα.....	110
4.6. Συγκριτικές παρατηρήσεις αναφορικά με τα αρχοντόσπιτα Ηπείρου, Μακεδονίας, Θράκης	112
4.6.1. Α΄ Κατηγορία	112
4.6.2. Β΄ Κατηγορία	122

5. Τα αρχοντόσπιτα της Θεσσαλίας	137
5.1. Πήλιο.....	137
5.1.1. Πύργοι	137
5.1.2. Πυργόσπιτα	140
5.2. Αμπελάκια	147
5.3. Ελληνόπυργος και Φανάρι Καρδίτσας	154
5.4. Καλαμπάκα, Καστράκι	156
5.5. Αγιά Λάρισας.....	157
5.6. Τύρναβος	159
5.7. Λάρισα	162
5.8. Τρίκαλα	165
5.9. Συγκριτικές παρατηρήσεις αναφορικά με τα αρχοντόσπιτα του Θεσσαλικού χώρου	170
6. Τα αρχοντόσπιτα της Στερεάς Ελλάδας	172
6.1. Λιβαδειά.....	173
6.2. Χαλκίδα	175
6.3. Αθήνα	176
6.4. Συγκριτικές παρατηρήσεις αναφορικά με τα αρχοντόσπιτα της Στερεάς Ελλάδας	177
7. Τα αρχοντόσπιτα της Πελοποννήσου	178
7.1. Πύργοι, πυργόσπιτα.....	178
7.2. Αρχοντόσπιτα.....	188
7.3. Μάνη.....	197
7.4. Συγκριτικές παρατηρήσεις αναφορικά με τα αρχοντόσπιτα της Πελοποννήσου.....	228

III. ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η αγροτική (λαϊκή) κατοικία

1. Εισαγωγικά	233
2. Οι απόψεις των ερευνητών	233
3. Η ορθογώνια πλατυμέτωπη ισόγεια κατοικία	238
3.1. Μονόχωρη ισόγεια κατοικία	238
3.2. Δίχωρη ισόγεια κατοικία	245
4. Η διώροφη ορθογώνια πλατυμέτωπη κατοικία.....	251
4.1. Μονόχωρη διώροφη κατοικία.....	251
4.2. Δίχωρη-Πολύχωρη διώροφη κατοικία.....	257
5. Η Φλώρινα και η περιφέρειά της	288
5.1. Φλώρινα.....	288

5.2. Περιοχή Φλώρινας	297
5.3. Νυμφαίο Φλώρινας	303
5.4. Οι πλινθόκτιστοι οικισμοί της περιοχής Καστοριάς και Φλώρινας	309
6. Περιοχή Πέλλας	317

IV. ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Οι βασικοί λειτουργικοί χώροι στην κατοικία. Το τουρκικό μεγαλοαστικό σπίτι

1. Εισαγωγικά	325
2. Το χαγιάτι	325
3. Το κονάκι	327
4. Ο οντάς	332
5. Ο σοφάς	334
Συμπεράσματα	335
Γλωσσάρι	337
Συντομογραφίες	338
Πηγές των εικόνων	339
Πηγές των σχεδίων	346
Βιβλιογραφία	352
Σκαριφήματα	359

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τελευταία το ενδιαφέρον για την παραδοσιακή αρχιτεκτονική στη χώρα μας είναι αξιοσημείωτο.

Αρχικά τις πληροφορίες γι' αυτή μας έδωσαν οι λαογράφοι και δευτερευόντως οι αρχιτέκτονες από τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Αργότερα οι λαογράφοι και οι αρχιτέκτονες κινήθηκαν παράλληλα διασώζοντας πολύτιμο πρωτογενές υλικό το οποίο σήμερα έχει καταστραφεί σε μεγάλο βαθμό ή έχει αλλοιωθεί από άκαιρες επεμβάσεις. Αυτονόητο είναι ότι οι αποκαταστάσεις που παρατηρούνται σε ορισμένα αρχοντόσπιτα αποτελούν μεμονωμένες περιπτώσεις.

Η εργασία μας παρακολουθεί τη διαδρομή της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του ηπειρωτικού χώρου με αφετηρία την κλαδόπλεχτη κυκλική καλύβα και διερευνά τον ορθογωνικό τύπο κατοικίας και την εξέλιξή του στη μεγάλη ποικιλία τύπων και μορφών που χαρακτηρίζουν τόσο το αστικό, (αρχοντόσπιτο) όσο και το λαϊκό σπίτι (αγροτόσπιτο).

Στα αστικά σπίτια το σχεδιασμό και την κατασκευή τους αναλάμβαναν τα ισνάφια που ήταν περιφερόμενα συνεργεία τα οποία διέθεταν όλες τις ειδικότητες και κατάγονταν κυρίως από την Ήπειρο. Αντίθετα, στα λαϊκά σπίτια την κατασκευή αναλάμβαναν οι ίδιοι οι χρήστες τους οποίους βοηθούσαν σε αρκετές περιπτώσεις ντόπιοι τεχνίτες. Στα πρώτα, τα υλικά κατασκευής βρίσκονταν στην αγορά και σε ορισμένες περιπτώσεις (υαλοπίνακες, σιδηρικά κ.λπ.) εισάγονταν από το εξωτερικό. Στα δεύτερα, τα υλικά κατασκευής ήταν από τον άμεσο περίγυρό τους.

Πρωταρχικά διερευνούμε πώς από την κλαδόπλεχτη κυκλική καλύβα προέκυψε ο ορθογωνικός τύπος κατοικίας, δεδομένου ότι και οι δύο τύποι κατά την άποψή μας δεν συνυπήρξαν χρονικά, όπως υποστηρίζεται από ορισμένους ερευνητές.

Στη συνέχεια παρακολουθούμε τον ορθογωνικό τύπο κατοικίας από την αρχαιότητα (μέγαρο), την Ελλη-

νιστική, την Ρωμαϊκή εποχή, έως την Τουρκική κατάκτηση.

Ακολουθεί η διερεύνηση της κατοικίας από την Τουρκική κατάκτηση έως και το τέλος του 19^{ου} αιώνα, αφού προηγηθεί μια σύντομη αναφορά στις συνθήκες που υπογράφηκαν τον 17^ο και 18^ο αιώνα και οι οποίες ευνόησαν τους Έλληνες διότι είχαν ως αντίκτυπο την ανάπτυξη του εμπορίου το οποίο πέρασε στα χέρια τους. Δυστυχώς η μορφή της κατοικίας, αστικής και λαϊκής (αγροτικής) τον 15^ο, 16^ο και 17^ο αιώνα είναι αδύνατον να αναγνωρισθεί. Ωστόσο από τον 18^ο αιώνα διασώζεται σχετικά πλούσιο υλικό που εκφράζεται και με αριθμό δημοσιευμένων αρχοντόσπιτων της Μακεδονίας, της Θράκης, της Ηπείρου, της Θεσσαλίας, της Στερεάς Ελλάδας και της Πελοποννήσου, για τα οποία γίνονται μάλιστα και συγκριτικές παρατηρήσεις, όπως αναφέρθηκε και στον πρόλογο.

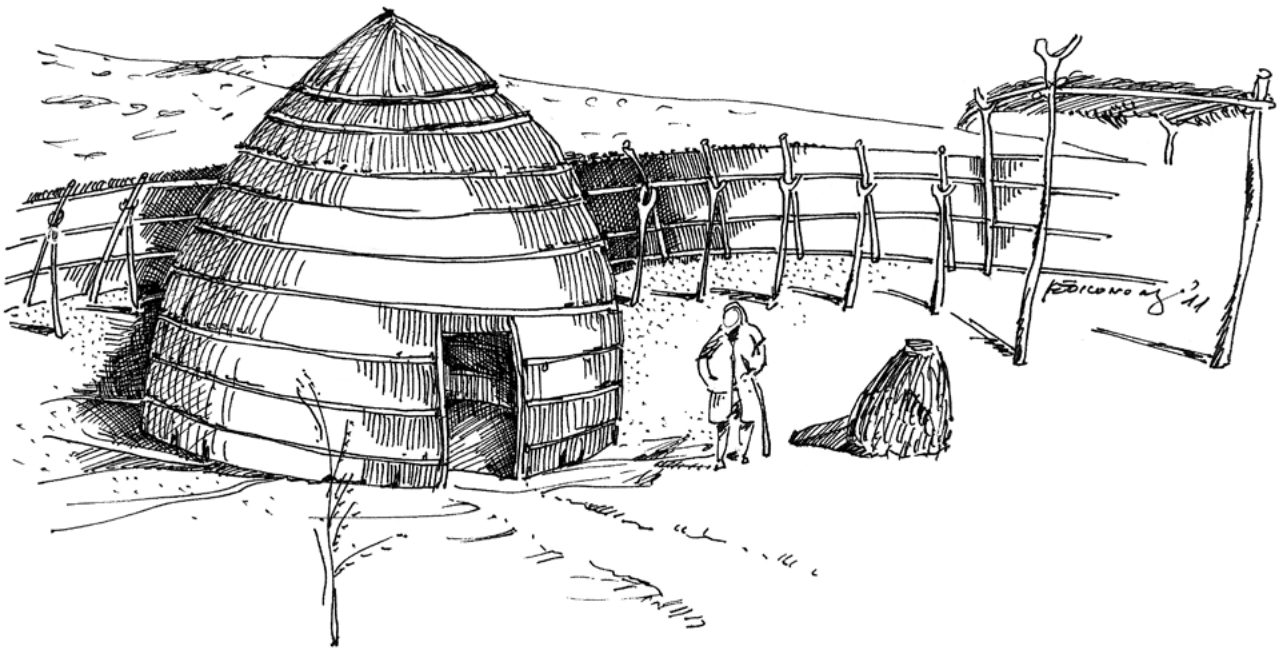
Η αγροτική κατοικία, μονόχωρη έως και πολύχωρη, αποτελεί ξεχωριστή ενότητα. Ειδικά στην περιοχή της Φλώρινας και της Καστοριάς, αλλά και τριών αγροτικών οικισμών της Πέλλας, παρουσιάζουμε εν συντομία τη διασωθείσα παραδοσιακή τους αρχιτεκτονική.

Αναφερόμαστε και στο χαγιάτι, το οποίο αποτελεί βασικό λειτουργικό στοιχείο της αγροτικής κατά κανόνα κατοικίας. Περιγράφουμε επίσης συνοπτικά το κονάκι, το οποίο είναι το σπίτι της τουρκικής μεγαλοαστικής τάξης, σύμφωνα με πληροφορίες που αρχίζουν το 1468, λίγο μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης έως και τον 18^ο αιώνα. Είναι το σπίτι που ορισμένοι ερευνητές θεωρούν ότι επηρέασε το αρχοντόσπιτό μας. Αναφερόμαστε επιπλέον σε δύο επί μέρους βασικούς χώρους της παραδοσιακής κατοικίας οι οποίοι είναι σημαντικοί στη λειτουργία της, τον οντά και τον σοφά. Τέλος εκθέτουμε τα συμπεράσματά μας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Από την κυκλική καλύβα
στη λαϊκή (αγροτική) και αστική κατοικία

1. Η πρώτη κατοικία. Η κλαδόπλεχτη κυκλική καλύβα

Η τοπική παραδοσιακή αρχιτεκτονική διαμορφώθηκε από παράγοντες που σχετίζονταν με το κλίμα, τα υλικά δομής που βρίσκονταν στο άμεσο περιβάλλον, τη μορφολογία του εδάφους, την κοινωνική οργάνωση και βεβαίως τις ασχολίες των κατοίκων. Παράγοντες επίσης που επηρέαζαν την αρχιτεκτονική έκφραση σχετίζονταν άμεσα με την εξασφάλιση της άμυνας, την οικονομική δομή, το πολιτιστικό επίπεδο¹. Αντίθετα στη σημερινή εποχή οι τεχνολογικές κατακτήσεις προσφέρουν νέες δυνατότητες με αποτέλεσμα, μερικοί από τους παραπάνω παράγοντες να αναιρούνται στην οργάνωση και αρχιτεκτονική έκφραση².

Μέχρι πριν μερικές δεκαετίες ο τύπος της πανάρχαιας κλαδόπλεχτης κατοικίας, αναπτύσσονταν ακόμη στον ελληνικό χώρο, στις πεδιάδες ή και σε περιοχές με χαμηλό υψόμετρο³. Στον τύπο της κλαδόπλεχτης αυτής κατασκευής ανήκαν η κυκλική σε κάτοψη καλύβα, με κεντρικό ή όχι στύλο, η ελλειψοειδής και η πεταλοειδής, με τη μία στενή πλευρά της ημικυκλική σε κάτοψη (εικ. 1). Οι κατασκευές αυτές αποτελέσαν κατοικίες και βοηθητικούς χώρους νομαδικών ή ημινομαδικών πληθυσμών και είχαν ως υλικό κατασκευής τους ξύλα, κλαδιά, καλάμια. Μάλιστα έχει υποστηριχτεί και έγινε αποδεκτό στον επιστημονικό

κόσμο, ότι οι θολωτοί τάφοι μιμούνται την παραπάνω κλαδόπλεχτη κυκλική καλύβα⁴ (εικ. 2). Η πρωταρχική αυτή κατοικία επισημάνθηκε από την παλαιολιθική εποχή και σε άλλες περιοχές της Ευρώπης⁵, αλλά απαντάται ακόμη και σήμερα σε πρωτόγονους λαούς σ' όλο τον κόσμο (εικ. 3).

Στους ποιμενικούς πληθυσμούς, εκτός από τις κυκλικές κλαδόπλεχτες καλύβες, συναντάμε και τις ελλειψοειδείς σε κάτοψη καλύβες, επίσης από το ίδιο προαναφερόμενο υλικό, οι οποίες προέκυψαν από την ανάγκη διεύρυνσης του εσωτερικού χώρου⁶ (εικ. 4, 17.2). Αλλά κυκλικές ή ελλειψοειδείς καλύβες έχουμε και από πλίνθους πάνω σε λίθινη βάση για την αποφυγή της διάβρωσής τους από τα νερά της βροχής. Η κάλυψή τους γινόταν από ωμή πλίνθο κατά το εκφορικό σύστημα και μάλιστα σε σειρές από δακτυλίου⁷ (εικ. 5). Στην Κύπρο πάντως συναντάμε τον αρχαιότερο πλινθόκτιστο οικισμό που είναι της Χοιροκοιτίας (7000 π.Χ.), αποτελούμενος από 1.000 θολωτές κατοικίες⁸ (εικ. 6).

4. Βλ. Χ. Τσούντα, *Κυκλικά II*, Ε.Α, 1898, σελ. 137-212, πίν. 8-12 και 1899, σελ. 73-134, πίν. 7-10. «... Πάντες οι προϊστορικοί ούτοι τάφοι απομimούνται την οικίαν και δη την καλύβην των τότε ανθρώπων, ποιουμένην εκ κλάδων και βρύων ...». Σχετ. Α.Σ. Αρβανιτόπουλος, «Καμαρωτός τάφος παρά την Λάρισαν Θεσσαλίας», Α.Ε. 1909 σελ. 42. Βλ. περιγραφή εσωτερικού χώρου καλύβας στον Κ. Παπαϊωάννου, «Το ελληνικό παραδοσιακό σπίτι», Αθήνα 2003, σελ. 187. Επίσης βλ. Ν.Κ. Μουτσόπουλο, «Αρχιτεκτονικά μνημεία της αρχαίας Βούρας», Αθήνα 1958, σελ. 39. Τον ίδιο, «Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική ...», ό.π. σελ. 5. Τον ίδιο, «Τα δρακόσπιτα της ΝΔ Εύβοιας, συμβολή στην αρχιτεκτονική και τη μορφολογία τους», Ε.Ε.Π.Ε., τόμ. Η, Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 415-416.

5. Ν.Κ. Μουτσόπουλος, «Διερεύνηση των περικέντρων ...», ό.π. σελ. 37, υποσ. 13, 14. Επίσης Χ. Μπούρας, «Μαθήματα ...», ό.π. σελ. 16.

6. Κατά την αρχαιότητα συναντάμε το ελλειπτικό σχήμα στον Ορχομένο της Βοιωτίας (3^η χιλιετία), στο Θέρμο της Αιτωλίας, στο Χαμαίζι της Σητείας στην Κρήτη. Χ. Μπούρας, «Μαθήματα ...», ό.π. σελ. 111-112. Ν.Κ. Μουτσόπουλος, «Διερεύνηση των ...», ό.π. σελ. 18. Ελλειψοειδής κλαδόπλεχτη καλύβα αναφέρεται και στην Δωδώνη γύρω στα 400 π.χ., βλ. Δ. Ευαγγελίδη-Σ.Ι. Δάκαρη, «Το ιερόν ...», ό.π. σελ. 26.

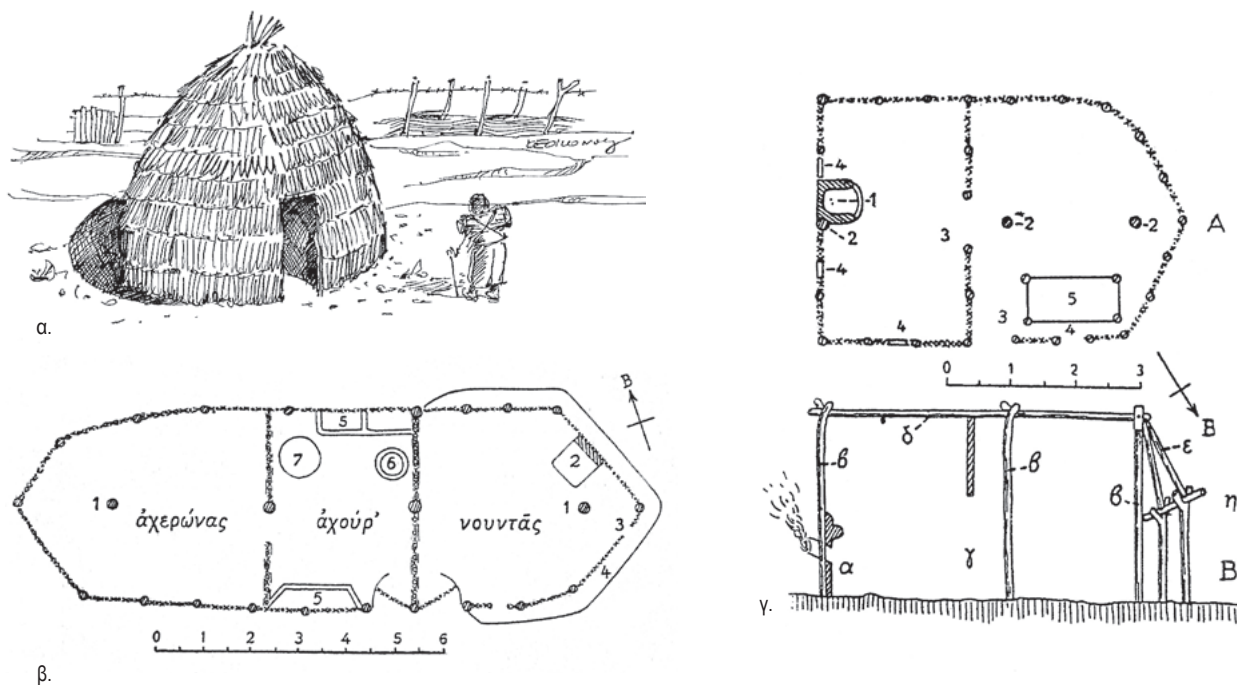
7. Η. Bulle, «Orchomenos», τόμ. Α', München, 1907, σελ. 20, 21, εκ. 3, 4, 6, 8. Χ. Μπούρας, «Μαθήματα ...», ό.π. σελ. 111. Ε. Πουλάκη-Παντερμανλή, «Ο Μακεδονικός Όλυμπος από την προϊστορική εποχή έως το 700 π.Χ.», 1^ο Διεθνές συνέδριο ιστορίας και πολιτισμού της Θεσσαλίας, Πρακτικά συνεδρίου, 2006, τόμ. 1, σελ. 121, 123.

8. Δ. Θεοχάρης, «Νεολιθική Εποχή στην Κύπρο», Ι.Ε.Ε. σελ. 78, 79. Παλαιότερα οι αρχαιολόγοι πίστευαν ότι καλύπτονταν με θόλο. Νεώτερες έρευνες αμφισβητούν αυτή την άποψη. Ν.Κ. Μουτσόπουλος, «Διερεύνηση ...», ό.π. σελ. 21, 22.

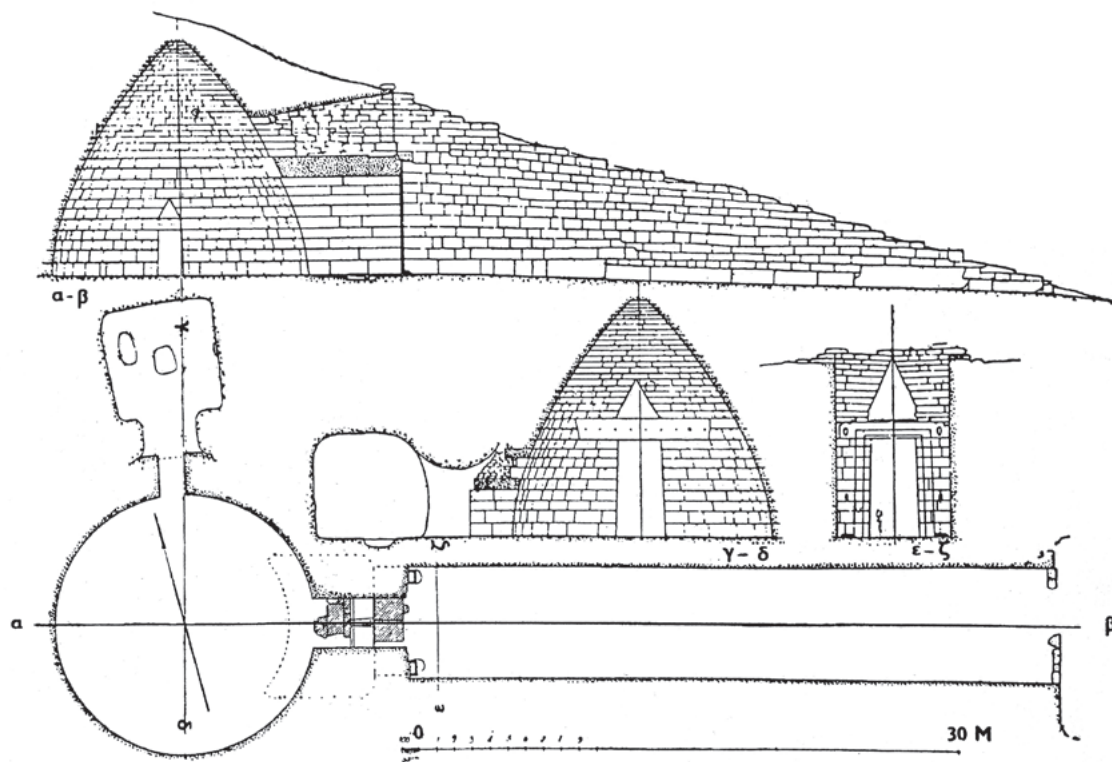
1. Σχετικά, Δ. Αϊβάζογλου-Δόβα, Κ.Ε. Οικονόμου, «Αναγνώριση κοινών στοιχείων στην αρχιτεκτονική της αρχαίας και παραδοσιακής κατοικίας του μακεδονικού χώρου. Το παράδειγμα των Βρασάνων, Λαγκαδά και Αδάμ». Αρχαία Μακεδονία, τόμ. 1, σελ. 54. Επίσης Α. Κεραμόπουλος, «Αι δρύφακτοι των οικιών», Αρχιμήδης, 1920, έτος ΚΑ', φ. 8, σελ. 60. Κατά μία άλλη άποψη, αμφισβητείται η επίδραση του κλίματος στην αρχιτεκτονική. Βλ. Α. Raporort, «Ανώνυμη αρχιτεκτονική και πολιτιστικοί παράγοντες», Αθήνα 1976, σελ. 39-45.

2. Η χρήση του κλιματισμού αφήνει αδιάφορο το πώς θα τοποθετηθεί το κτίσμα. Αξίζει ωστόσο να αναφέρουμε ότι η μάντρα, που παλιότερα πρόσφερε στοιχειώδη άμυνα και οριοθετούσε τον δημόσιο από τον ιδιωτικό χώρο, συνεχίζει να κατασκευάζεται, με άλλη μορφή παρ' όλο ότι έχουν εκλείψει οι λόγοι για τους οποίους κατασκευάστηκε αρχικά.

3. Βλ. σχετ. Γ. Μέγα, «Η ελληνική οικία, ιστορική αυτής εξέλιξη και σχέσις προ την οικοδομίαν των λαών της Βαλκανικής», Αθήνα, 1949, σελ. 6. Δ. Ευαγγελίδη - Σ.Ι. Δάκαρη, «Το ιερόν της Δωδώνης, ΑΕ 1959», Αθήνα 1964, σελ. 27. Ο Ν.Κ. Μουτσόπουλος, «Διερεύνηση περικέντρων κατασκευών. Από την προϊστορική καλύβα στους μυκηναϊκούς τάφους», Βέροια 2000, σελ. 18, θεωρεί ότι: «Πήλινα αρχαία προπλάσματα μιμούνται περικέντρες μορφές καλυβιών». Ο ίδιος, «Παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Μακεδονίας, 15^{ος}-19^{ος} αιώνας», Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 5. Πολλές καλύβες γύρω από αυλή, βρέθηκαν σε μαρμάρινο ομοίωμα στη Μήλο. Χ. Μπούρας, «Μαθήματα ιστορίας της αρχιτεκτονικής», τόμ. Α', Αθήνα 1980, σελ. 111.

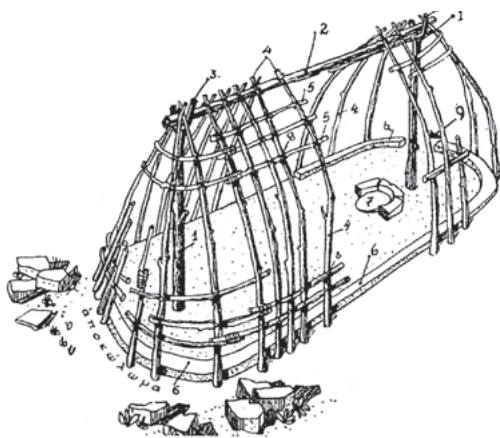
Εικ. 1. α. Περίκεντρος κυκλική κλαδόπλεκτη καλύβα (Σκαρίφημα).
β. Ελλειψοειδής καλύβα. Καμινάδες Καρδίτσας.
γ. Πεταλοειδής καλύβα στους Γοργοβίτες Καρδίτσας.

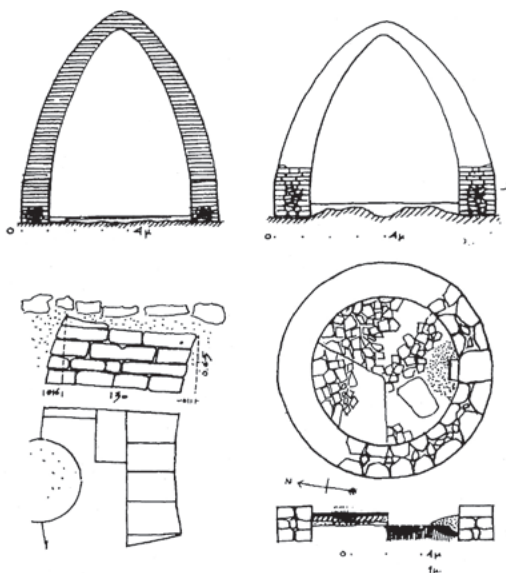
Εικ. 2. Μυκήνες. Ο Θησαυρός του Ατρέα. Κάτοψη και τομές κατά πλάτος και κατά μήκος.

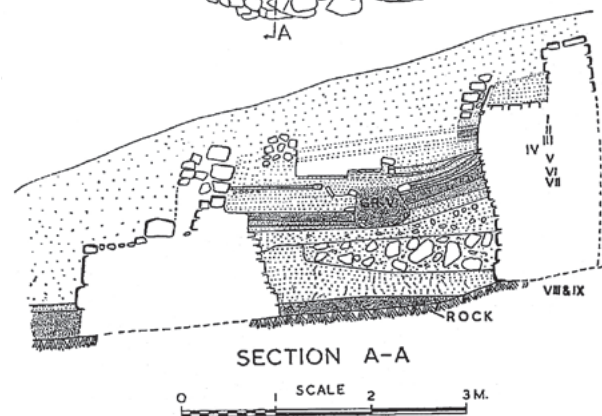
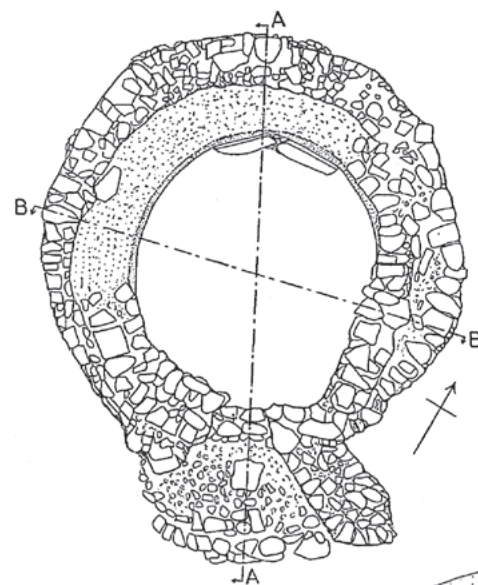
Εικ. 3.
Αιθιοπία, Καλύβες.

Εικ. 4. Σαρακατσάνικη ελλειψοειδής καλύβα.
Ο σκελετός κατασκευής της.

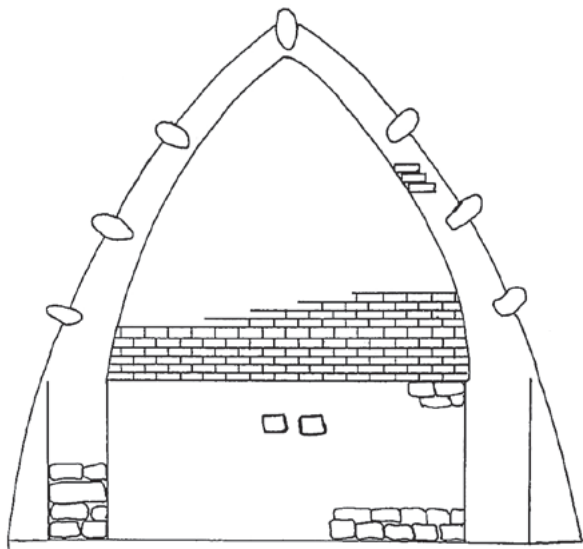

Εικ. 5. Ορχομενός. Κατόψεις και τομές κυκλικών κτισμάτων.

Εικ. 6. Κύπρος. Άνοψη και στρωματογραφική τομή προϊστορικής κυκλικής καλύβας, Χοιροκοιτία.

Εικ. 7. Εγκάρσια τομή πλινθόκτιστης καλύβας στην περιοχή Hamma του Χαλεπιού.

Εκτός των παραπάνω κατασκευών, συναντάμε και λιθόκτιστα περίκεντρα κτίσματα. Πάντως έχει γίνει δεκτό ότι τόσο οι πλινθόκτιστες όσο και οι λιθόκτιστες περίκεντρες κατοικίες μιμήθηκαν την κλαδόπλεχτη κυκλική καλύβα των νομάδων. Στις κλαδόπλεχτες κυκλικές καλύβες τα άκρα των κλάδων πακτόνονταν στο έδαφος και τα άλλα άκρα προσδένονταν στην κορυφή με κεντρικό ή όχι υποστύλωμα, παίρνοντας τη μορφή παραβολοειδούς σχήματος εκ περιστροφής. Στις πλινθόκτιστες και λιθόκτιστες καλύβες η κάλυψη γινόταν από το ίδιο υλικό κατά το εκφορικό σύστημα και κατά δακτυλίου⁹ (εικ. 7). Σε άλλες περιπτώσεις η κάλυψη των προηγούμενων κατασκευών ήταν κωνική, από κλαδιά και λάσπη.

9. Ν.Κ. Μουτσόπουλος, «Διερεύνηση ...», ό.π. σελ. 19. Στις πεδινές εκτάσεις της Συρίας ανεγείρονταν ακόμη στη δεκαετία του '70 περίκεντροι πηλοκαλύβες. Δ. Κωνσταντινίδης, «Μνημειακή αρχιτεκτονική της Συρίας και του Λιβάνου», Τεχνικά χρονικά, 10/1970, σελ. 585. Στο νότιο Ιράκ οι νομάδες κάτοικοι από το 4000 π.Χ. ζούσαν σε καλαμένιες καλύβες οι οποίες αποτελούνταν από προκατασκευασμένα τμήματα έτσι ώστε να μπορούν εύκολα να αποσυναρμολογούνται και να συνενώνονται δεδομένου ότι μετακινούνταν χειμώνα καλοκαίρι. Ήταν παραβολοειδούς μορφής και αποτελούνταν από δεμάτια καλαμιών που συνδέονταν οριζοντίως με ξύλινα δοκάρια, έφεραν μάλιστα την ονομασία «σερίφε». Η κάτοψή τους ήταν επιμήκης και ορθογωνική. Σχετ. Arno Koze, «Αρχαία Ανατολή και Αίγυπτος», σε «Ιστορία της κατοικίας 5000 π.Χ. – 500 μ.Χ.», (επισ. επιμ. W. Hoerfner, μετ. Η. Τσιριγκάκης), Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 26. Οι όχθες του Νείλου στην Αίγυπτο πρόσφεραν επίσης υλικό για καλύβες οι οποίες έμοιαζαν με τις σερίφε της μεσοποταμίας. Στον ίδιο, σελ. 52. Στην Μερίμντε της Αρχαίας Αιγύπτου βρέθηκαν ωοειδείς ή πεταλόσχημες καλύβες από ξύλο και ψάθα. Μάλιστα μεταγενέστερα πάνω στα ερείπιά τους είχαν κτιστεί ωοειδή σπίτια (5000 π.Χ.) ενός δωματίου από ωμόπλινθους. Αντίθετα στο Μαάντι του Καΐρου πάνω σε ορθογώνια ενός δωματίου σπίτια βρέθηκαν νεότερες καλαμένιες καλύβες. Βλ. W. Hoerfner, «Ιστορία ...», ό.π. σελ. 54.

Οι περίκεντρες με εκφορικό σύστημα¹⁰ κατασκευές αναπτύσσονται από την Ιρλανδία έως την Πορτογαλία, τη Γαλλία κι ακόμη τη Μεσόγειο. Πολύ γνωστά μάλιστα είναι τα Trulli της Απουλίας¹¹ (εικ. 8). Κυκλική βάση έχει και η αρχαία θόλος του Γαίου¹² με την οποία ασχολήθηκε ο Ν.Κ. Μουτσόπουλος το 1950 (εικ. 9). Η θόλος είναι λίθινη, κατασκευασμένη με το εκφορικό σύστημα και χρονολογείται μεταξύ 373 και 173 π.Χ.¹³ Αν και νεώτερο μνημείο, ο ερευνητής την τοποθετεί μορφολογικά μεταξύ της κλαδόπλεχτης καλύβας και των Μυκηναϊκών τάφων¹⁴.

Στην Κρήτη και ειδικότερα στα Σφακιά όπως επίσης στην Πελοπόννησο σώζονται ακόμη σήμερα λίθινα περίκεντρα κτίσματα, τα οποία είναι θολοειδή και καλύπτονται εκφορικά επίσης από λίθους. Πρόκειται για τους κούμους στην Κρήτη και τα γυριστά καλύβια στην Πελοπόννησο¹⁵. Αργότερα τη θέση του κύκλου σε κάτοψη, καταλαμβάνει η έλλειψη, μάλιστα η κάλυψη σ' αυτά επιτυγχάνεται πλέον με δώμα. Οι κούμοι είναι μία από τις τρεις κατασκευές στην Κρήτη οι άλλες δύο είναι η καλύβα και η κούρτα, που χρησιμοποιούνται από τους βοσκούς και αποτελούν την εγκατάσταση του μητάτου¹⁶. Οστόσο πριν από τους κούμους στην Ν.Δ. Εύβοια, συναντάμε λείψανα από αρχαία κτίσματα, τα δρακόσπιτα, τα οποία παρουσιάζουν ομοιότητα με αυτούς ως προς τη στέγαση, κυρίως όσα έχουν τετράγωνη κάτοψη και στεγάζονται εκφορικά. Η μορφή της στέγασής τους είναι κωνική, ενώ αυτών που η κάτοψη είναι επιμήκης ορθογωνική, η εκφορική στέγασή τους δίδει εσωτερικά την εικόνα σκάφης¹⁷ (εικ. 10.1-10.6).

Ο Bulle θεωρούσε ότι η μορφή της (κλαδόπλεχτης) κυκλικής καλύβας είχε γεννηθεί από τη θέση της φω-

10. Για τη γένεση της εκφοράς, βλ. Ν.Κ. Μουτσόπουλο, «Τα δρακόσπιτα ...», ό.π. σελ. 415-423, όπου και βιβλιογραφία.

11. Ν.Κ. Μουτσόπουλος, «Διερεύνηση ...», ό.π. σελ. 23, εικ. 84.

12. Ν.Κ. Μουτσόπουλος, «Αρχιτεκτονικά μνημεία ...», ό.π. σελ. 29-31, πιν. VI.

13. Ν.Κ. Μουτσόπουλος, «Αρχιτεκτονικά μνημεία ...», ό.π. σελ. 32-34. Ο ίδιος, «Διερεύνηση ...», ό.π. σελ. 27, εικ. 87-88.

14. Ν.Κ. Μουτσόπουλος, «Αρχιτεκτονικά μνημεία ...», ό.π. σελ. 39.

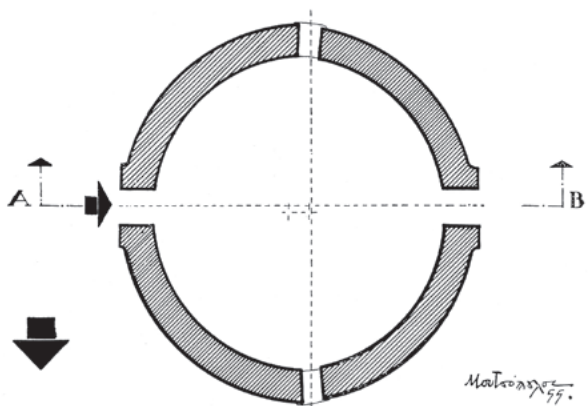
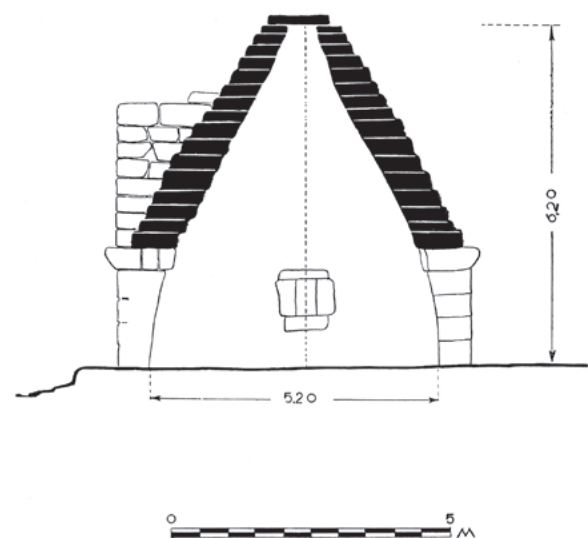
15. Βλ. Δ. Βασιλειάδη, «Το Κρητικό σπίτι», Αθήνα 1976, σελ. 112, 113, σχεδ. 137, 138, 139. Γ. Σαΐτα, «Μάνη, Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική», έκδ. Μέλισσα, τόμ. 5, σελ. 121. Ν.Κ. Μουτσόπουλο, «Διερεύνηση ...», ό.π. σελ. 22. Για τα καλύβια της Κρήτης επίσης, Μ. Αρακαδάκη, «Ξερολιθικά κτίσματα και κατασκευές από την Α. Κρήτη: Τα καλύβια του πάνω Μεράμπελου», Κρητολογικά Γράμματα, ανάπτυπο, Ρέθυμνο 1999-2000, σελ. 249-286.

16. Δ. Βασιλειάδη, «Το Κρητικό ...», ό.π. σελ. 11-115.

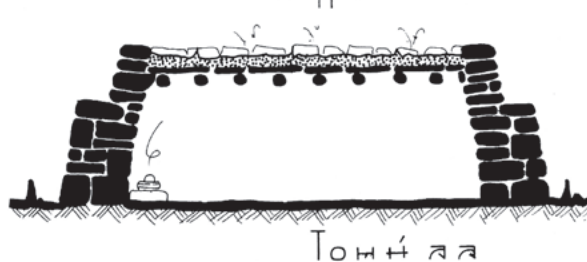
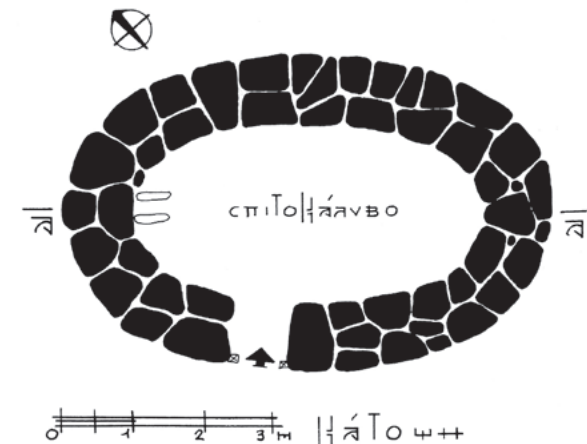
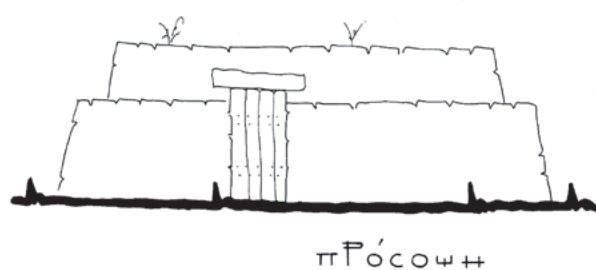
17. Για τα δρακόσπιτα της Εύβοιας, βλ. Ν.Κ. Μουτσόπουλο, «Τα δρακόσπιτα της Εύβοιας, συμβολή στην αρχιτεκτονική την τυπολογία και τη μορφολογία τους», Ε.Ε.Π.Σ., τόμ. Η', Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 269-479.

Εικ. 8. Trulli στο Alberobello της Απουλίας.

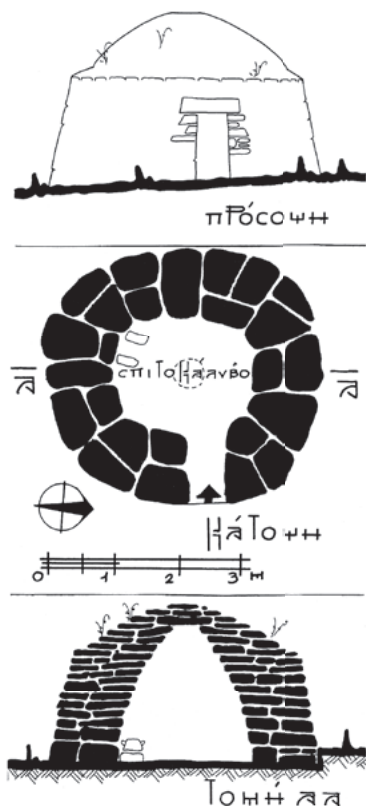

Εικ. 9. Κάτοψη και τομή της θόλου του Γαίου. Κούντουρα Αιγιαλείας.

Εικ. 10.1. Ελλειψοειδές πέτρινο κτίσμα με δώμα. Καλό χωριό Κρήτης.

τίας, που αρχικά ήταν στο κέντρο^{18, 19}. Αντίθετα ο Ν.Κ. Μουτσόπουλος πιστεύει ότι τη μορφή της είναι δυνατόν να την επέβαλε η φύση των υλικών²⁰. Έχουμε τη γνώμη ότι η κυκλική καλύβα γεννήθηκε ακριβώς μετά την ανακάλυψη της φωτιάς και λόγω της θέσης της. Η ίση απόσταση από αυτή των ανθρώπων αποτελούσε προϋπόθεση για να μπορέσουν να ζεσταθούν. Μάλιστα οι άνθρωποι από τότε έως και σήμερα τηρούν ίση απόσταση όταν ανάψουν φωτιά στην ύπαιθρο²¹. Συνεπώς, αυτό το σχήμα που ταυτίζεται με τον κύκλο ουσιαστικά θα πρέπει να έδωσε το έναυσμα για την κατασκευή της

Εικ. 10.2. Κυκλικό πέτρινο κτίσμα με θόλο. Κράσι Κρήτης.

18. H. Bulle, «Orchomenos...», ό.π. σελ. 36-37.

19. Κατά την παλαιολιθική εποχή οι άνθρωποι γνώριζαν ήδη τη φωτιά. Χ. Μπούρας, «Μαθήματα...», ό.π. σελ. 14. Επίσης για τη φωτιά βλ. Χρ. Γ. Ντούμα, «Η αρχαιολογία της φωτιάς», Εφημ. Καθημερινή 24.5.2009, σελ. 16. Τη θέση της φωτιάς στο κέντρο του δωματίου αργότερα τη συναντάμε και σε καλύβες όχι κυκλικές. Σχ. Γ. Μέγας, «Θεσσαλικά οικίες», Αθήνα 1946, σελ. 56. Α. Δημητσάντου-Κρεμέζη, «Το καμαρόσπιτο της Αττικής. Προέλευση και αντιστοιχίες μιας βασικής αρχιτεκτονικής ιδιοτυπίας», Αθήνα 1986, σελ. 27. Τη φωτιά στη μέση του δωματίου η Αγγ. Χατζημιχάλη τη συσχετίζει με την εστία του αρχαίου και βυζαντινού σπιτιού. Σχ. Αγγ. Χατζημιχάλη, «La maison greque», L' Hellénisme Contemporain 3/1949, σελ. 130.

20. Ν.Κ. Μουτσόπουλος, «Αρχιτεκτονικά μνημεία...», ό.π., σελ. 46.

21. Σχ. Π. Μιχελή, «Η Αρχιτεκτονική ως τέχνη», Αθήναι 1965, σελ. 13. Η εικόνα γύρω από τη φωτιά ακόμη και για διασκέδαση είναι συνηθισμένη. Σχ. Χ. Ντούμα «Η αρχαιολογία της φωτιάς», Εφημ. Καθημερινή, 24.5.2009, σελ. 16.

κυκλικής καλύβας στην οποία συνέβαλε και η φύση των υλικών. Πράγματι για την κατασκευή της κυκλικής καλύβας^{22, 23} πρωτεύοντα ρόλο έπαιξε το διατιθέμενο τοπικό υλικό. Μπορούμε να υποθέσουμε επίσης ότι αυτή κατασκευαζόταν σε μέρη όπου τα ξύλα, τα κλαδιά και τα καλάμια, προσφέρονταν για το σκοπό αυτό. Έχει παρατηρηθεί μάλιστα ότι ο τρόπος αυτός κατοίκησης χρησιμοποιήθηκε από λαούς που δεν είχαν μόνιμη εγκατάσταση²⁴ (εικ. 11).

Αναφέραμε προηγουμένως ότι οι θολωτοί τάφοι μιμούνται την κλαδόπλεχτη καλύβα. Το ίδιο πάντως συμβαίνει και με τους ορθογωνικούς μορφής τάφους, οι οποίοι κι αυτοί μιμούνται την ορθογωνική κατοικία. Η ορθογωνική κατοικία, η οποία χρονικά έπεται της κυκλικής, όπως θα υποστηρίξουμε στη συνέχεια, επεκράτησε της κυκλικής κλαδόπλεχτης κατοικίας, λόγω της δυνατότητας που είχε να αναπτύσσεται οριζόντιως ή ακόμη και καθέτως.

Αξίζει να αναφερθεί ότι ορισμένοι ερευνητές θεωρούν ότι το ορθογωνικό σχήμα συνυπήρχε παράλληλα με το κυκλικό²⁵ και από το συνδυασμό των δύο αυτών μορφών προέκυψε το ελλειπτικό σχήμα ή το σχήμα στο οποίο το μισό του κύκλου προσκολλάται στη μια στενή πλευρά του ορθογωνίου (πεταλοειδές σχήμα)²⁶.

22. Σχ. με τον κύκλο, βλ. Θ. Παπακωνσταντίνου, «Κύκλος», Μ.Ε.Ε., τόμ. ΙΕ', σελ. 355. Επίσης Η. Γεωργούλη, «Κύκλος», Μ.Ε.Ε., τόμ. ΙΕ', σελ. 355.

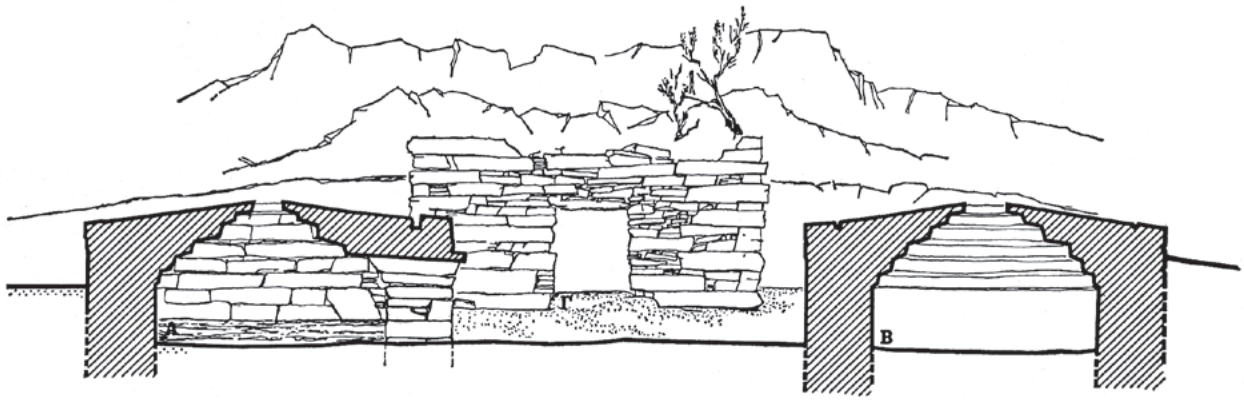
23. Από την πρώτη φάση της νεολιθικής εποχής. Οι χρονολογικές φάσεις πολλές φορές όταν βρίσκονται στο όριο μεταξύ τους, είναι δύσκολο να αναγνωριστούν, έτσι ο ισχυρισμός ότι η κυκλική καλύβα αναπτύσσεται κατά την παλαιολιθική εποχή δεν είναι μακριά από την νεολιθική αν τη δούμε προς το τέλος της πρώτης και στην αρχή της δεύτερης φάσης. Η πρώτη φάση της νεολιθικής εποχής εκτιμάται περίπου 7500 χρόνια π.Χ. και το τέλος της γύρω στο 3000 π.Χ. Κατά την πρώτη φάση της νεολιθικής εποχής βρέθηκαν λείψανα καλυβών στην περιοχή Λαρίσης. Στην τελευταία φάση της εποχής αυτής άρχισαν να κατασκευάζονται και οι λιμναίοι οικισμοί που προσέφεραν και στοιχειώδη ασφάλεια στους χρήστες. Βλ. Χ. Μπούρας, «Μαθήματα...», ό.π. σελ. 16, 17, 20. Π. Μιχελή, «Η Αρχιτεκτονική...», ό.π. σελ. 12.

24. Οι Σαρακατσάνοι με την νομαδική ζωή που τους χαρακτήριζε είχαν συνεχείς μετακινήσεις από τα βουνά στους κάμπους και αντίθετα, δύο φορές το χρόνο. Γι' αυτούς βλ. Κ.Ε. Κουρεμένο, «Σαρακατσάνοι, Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική», τόμ. 5, σελ. 241-263. Επίσης, Η. Holland, «Ταξίδια στα ιόνια νησιά, Ήπειρο, Αλβανία», Αθήνα 1989, σελ. 87-88.

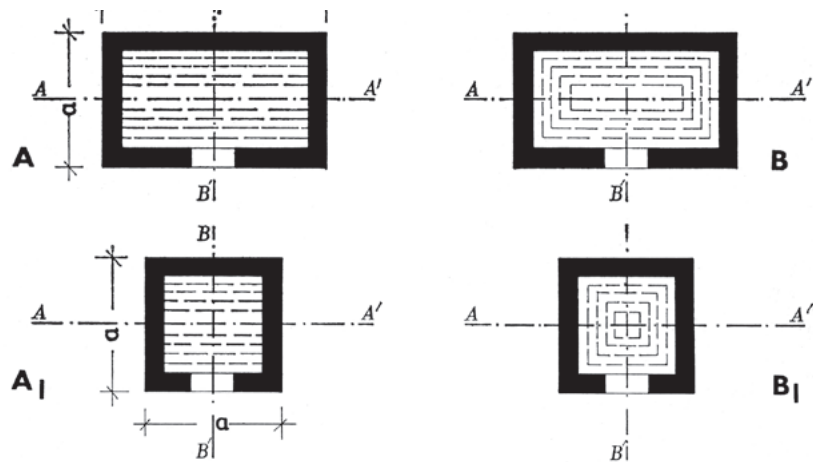
25. Σχ. Ν.Κ. Μουτσόπουλο, «Αρχιτεκτονικά μνημεία της περιοχής της αρχαίας Βούρας», Αθήναι 1958, σελ. 39, 40, όπου και βιβλιογραφία κατά την οποία εκφράζεται η άποψη της συνύπαρξης. Όμως ο Ν.Κ. Μουτσόπουλος θεωρεί την άποψη αυτή εσφαλμένη και προσβείει ότι ο ορθογώνιος τύπος προέκυψε αργότερα. Ο ίδιος πάντως, σε άλλη μελέτη αναφέρεται στη συνύπαρξη των δύο τύπων. Βλ. τον ίδιο, «Μαθήματα αρχιτεκτονικής μορφολογίας, Μακεδονική αρχιτεκτονική, συμβολή εις την μελέτη της ελληνικής οικίας», Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 28.

26. Γ. Μέγας, «Η Ελληνική οικία, ιστορική αυτής εξέλιξης και η σχέσις προς την οικοδομίαν των λαών της Βαλκανικής», Αθήναι 1949, σελ. 44. Ν.Κ. Μουτσόπουλος, «Παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Μακεδονίας, 15^{ος}-19^{ος} αιώνας», Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 8.

Εικ. 10.3. Εύβοια. Πάλλα Λάκα δραγκό. Τομές, όψη.

Εικ. 10.4. Σύστημα στέγασης (Εύβοια). Εκφορά από δύο πλευρές (αριστερά). Εκφορά από τέσσερις πλευρές (δεξιά).

Εικ. 10.5. Πορταριά Πηλίου. Κυκλική πέτρινη καλύβα.

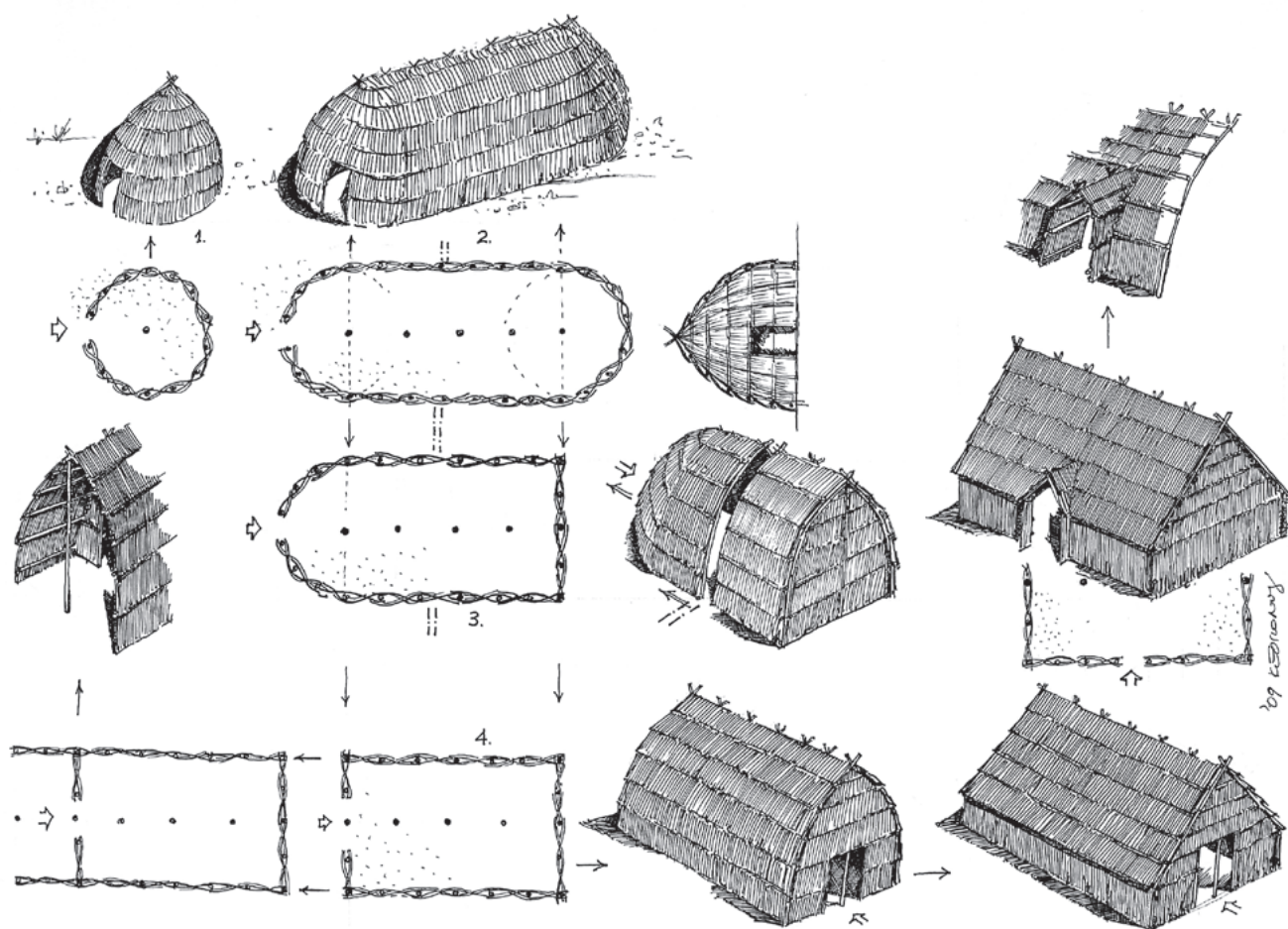
Εικ. 10.6. Τήνος. Εκφορική πέτρινη κατασκευή.

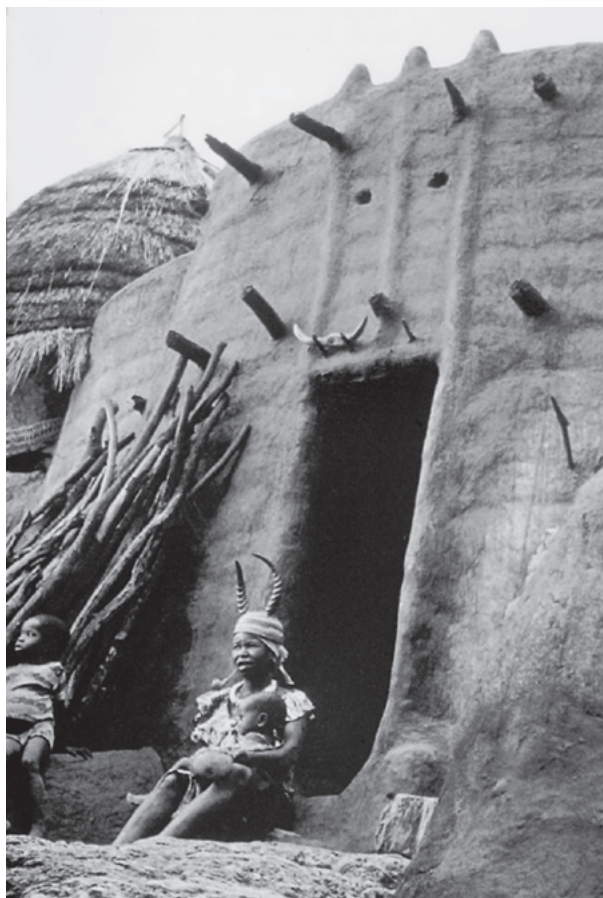

Εικ. 11. (δεξιά)
Καρπενήσι, Κυκλικές καλύβες και κό-
δρα.

Εικ. 12. (κάτω)
Σκαριφήματα από τον κύκλο στο ορθο-
γώνιο κλαδόπλεχτο σχήμα, με τις αντί-
στοιχες τρισδιάστατες απεικονίσεις
(Κ.Ε. Οικονόμου).

1. Κύκλος.
2. Ελλειψοειδές.
3. Πεταλοειδές.
4. Ορθογωνικό.

Εικ. 13. Αφρική. Καλύβες κυκλικές από κλαδιά και καλάμια. Οι κατακόρυφες επιφάνειες είναι επιχρισμένες με λάσπη.

Κατά τη γνώμη μας η προσπάθεια του ανθρώπου να αποκτήσει κατοικία, προέκυψε εξελικτικά και μέσα από την διαχρονική εμπειρία που απέκτησε από την κατασκευή της κλαδόπλεχτης κυκλικής καλύβας. Το ορθογώνιο σχήμα θεωρούμε λοιπόν ότι γεννήθηκε από το κυκλικό και δεν προέκυψε από μόνο του, ως σχήμα και κατασκευή. Συγκεκριμένα η απομάκρυνση των δύο ημικυκλίων της κάτοψης της κυκλικής καλύβας από το κέντρο και η ένωση στη συνέχεια των άκρων με ευθύγραμμο τμήματα οδηγεί στην ελλειψοειδή καλύβα. Η πεταλοειδής καλύβα προκύπτει από την ελλειψοειδή με την αφαίρεση του ενός ημικυκλίου και τη συμπλήρωσή του με ευθύγραμμο τμήμα. Τέλος, η αφαίρεση των δύο ημικυκλίων και η ένωση των δύο παράλληλων στενών πλευρών με ευθύγραμμο τμήματα, δημιουργεί σε κάτοψη τον ορθογώνιο τύπο με αψιδωτή κάλυψη αρχικά, γνωστή ως τεχνική από την κυκλική καλύβα. Στα σκαριφήματα που επισυνάπτουμε επιχειρείται να τεκμηριωθεί η άποψη που μόλις εκφράσαμε (εικ. 12). Συνεπώς η γνώριμη ουσιαστικά κατασκευή της κυκλικής καλύβας οδήγησε, πιστεύουμε,

στον ορθογώνιο τύπο. Αρχικά στον στενομέτωπο που προέκυψε ως τύπος αβίαστα και αργότερα στον πλατυμέτωπο τύπο, αφού για τον δεύτερο απαιτούσε και αλλαγή της εισόδου, η οποία έπρεπε από τη στενή πλευρά του ορθογωνίου να τοποθετηθεί στην άλλη, τη μεγάλη πλευρά²⁷.

Οι κλαδόπλεχτες κυκλικές καλύβες, οι οποίες κάλυπταν τις ανάγκες των κτηνοτρόφων μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, έπαψαν πλέον να κατασκευάζονται και σχεδόν έσβησε και η τεχνική κατασκευής τους. Ωστόσο, σε περιοχές με περιορισμένη κτηνοτροφία

27. Στενομέτωπος τύπος είναι αυτός που έχει την είσοδο και τους κύριους χώρους στη στενή πλευρά του ορθογωνίου. Ο πλατυμέτωπος τύπος έχει την είσοδό του στη μεγάλη πλευρά του ορθογωνίου και οι χώροι «βλέπουν» σ' αυτήν. Ο Ρ. Φυρνώ-Τζόρνταν, «Ιστορία της Αρχιτεκτονικής», Αθήνα 1981, σελ. 68, ερμηνεύοντας την κατασκευή του κυλινδρικού θόλου από τους Ρωμαίους γράφει, «μια σειρά αψίδες (τόξα) μπορούν να χτιστούν η μία πλάι στην άλλη, σ' αυτήν την περίπτωση, θα σχηματιστεί προφανώς μια κυλινδρική οροφή ... που είναι και η απλούστερη μορφή θόλου ...». Η ερμηνεία αυτή πιστεύουμε ότι ενισχύει την άποψή μας για τη γέννηση της ελλειψοειδούς καλύβας, της πεταλοειδούς και στη συνέχεια του ορθογωνίου χώρου.

Εικ. 14. Θεσσαλία. Κυκλική καλύβα από καλάμια στη λίμνη Κάρλα.

συνυπήρχαν με τις στρούγκες²⁸ και τις κόρδες²⁹, πα-
νάρχαιες και αυτές κατασκευές, συνεχίζουν να υπάρ-
χουν περιορισμένα στις ημιορεινές περιοχές της χώρας
μας, όπως συνέβαινε για μερικές χιλιάδες χρόνια πριν,
θυμίζοντας την εφευρετικότητα της ανθρώπινης φύ-
σης που προέκυπτε μέσα από τις σκληρές συνθήκες
διαβίωσης. Πάντως, σε περιοχές της Αφρικής και της

Ασίας συναντάμε και σήμερα τις κυκλικές καλύβες με
κλαδιά ή κλαδιά και λάσπη πάνω σε κλαδόπλεχτο
σκελετό καλύπτοντας ανάγκες στέγασης αλλά και
αποθήκευσης γεωργικών προϊόντων (εικ. 13). Πρέπει
ακόμη να αναφέρουμε ότι η κλαδόπλεχτη κυκλική κα-
λύβα πρόσφερε στέγη και σε άλλες κοινωνικές ομάδες
όπως στους ψαράδες³⁰ και στους εργάτες³¹ (εικ. 14).

28. Οι στρούγκες είναι πεταλόμορφες κλαδόπλεχτες κατασκευές
στις πλαγιές των βουνών για τη φύλαξη των αιγοπροβάτων.

29. Οι κόρδες είναι κλαδόπλεχτα κεκλιμένα επίπεδα που αντιστη-
ρίζονται με ξύλινους λοξούς στύλους.

30. Ενδεικτικά στη λίμνη Κάρλα της Θεσσαλίας πριν αποξηραν-
θεί.

31. Στους λόφους γύρω από τη Λιβαδειά και στις όχθες της γειτο-
νικής αποξηραμένης σήμερα λίμνης της Κωπαΐδας, η καλύβα πρόσφε-
ρε στέγη στους φτωχούς εργάτες της περιοχής. Κατά τον Λ. Ρος η
διάμετρος ήταν 10-12 πόδια (3,3-3,96 μ.) και ήταν σκεπασμένες με
προβιές, πευκόκλαρα και χώμα. Βλ. Λ. Ρος, «Αναμνήσεις και ανακοι-
νώσεις από την Ελλάδα (1832-1833)», Αθήνα 1976, σελ. 200, 201.